

ΜΑΘΗΜΑ 4^ο

Διάλεκτοι και ιδιώματα της νέας ελληνικής

- Κρατική διάλυση βυζαντινού ελληνισμού → άλωση της Βασιλεύουσας το 1453
- η ελληνική γλώσσα κλείνει την τρίτη ιστορική φάση της, τη μεσαιωνική, ενώ σηματοδοτείται η αφετηρία της τέταρτης περιόδου, της νεοελληνικής.

Αλλαγή ως προς την παράμετρο *χρόνος*

- επειδή η εξελικτική πορεία της γλώσσας μας υπήρξε μακρά μέσα στο χρόνο, ο ρυθμός της εσωτερικής ανανέωσης των στοιχείων της αργός και συντηρητικός και οι μεταβατικές φάσεις ομαλές, είναι δύσκολο να διακρίνει κανείς ευδιάκριτα σύνορα μεταξύ των διαφόρων φάσεων.

Αλλαγή ως προς την παράμετρο *χώρος*

- απέραντη έκταση του ελληνόφωνου χώρου, κάποια στοιχεία, αρχαία ή νεωτεριστικά, χάθηκαν νωρίς, αλλού αργότερα, αλλού δεν χάθηκαν ποτέ και επιζούν ως σήμερα
- Π.χ. διατήρηση του μακρού δωρικού **[a:]** στη σημερινή τσακωνική, π.χ. <α, ταρ, ταν> αντί <η, της, την>,
- την (αρχαία) προφορά του <η> ως **[e]** στην ποντιακή και στην καππαδοκική, π.χ. <νύφε> αντί <νύφη>, τα
- η σποραδική επιβίωση της προφοράς του <υ> ως **[u]** ή **[ju]**, π.χ. <γυναίκα> = **[ju'neka]** στα Αιγινίτικα,
- τη διατήρηση της προφοράς των διπλών ομοίων στην Κυπριακή και στην Κατωιταλική..κτλ

Τι περιλαμβάνει ο όρος νεοελληνική γλώσσα

- νεοελληνική γλώσσα → νεοελληνική κοινή (ΚΝΕ)
ΚΑΙ κάθε μορφή νεοελληνικού λόγου μετά την Ανταλλαγή (μετά τη μικρασιατική καταστροφή) και μετά τη διάλυση της ΕΣΣΔ- από τους πρόποδες του Καυκάσου ως την κατωιταλική χερσόνησο και από τους πρόποδες του Αίμου ως την Κύπρο.
Όλες οι νεοελληνικές διάλεκτοι και οι τοπικές παραλλαγές της νεοελληνικής κοινής (ΚΝΕ), δηλαδή τα ιδιώματα (βλ. παρακάτω), καθώς και οι παραλλαγές των διαλέκτων αποτελούν τη σημερινή νεοελληνική γλώσσα.

Διαμόρφωση νεοελληνικών διαλέκτων (1)

- όταν μία αρχαία γλώσσα διαφοροποιείται με το πέρασμα των αιώνων σε νεότερες τοπικές μορφές, τόσο πολύ αλλιώτικες τη μια από την άλλη, ώστε να είναι αδύνατη πια η συνεννόηση εκείνων που μιλούν τη μια μορφή με εκείνους που μιλούν την άλλη, τότε ονομάζουμε τις τοπικές αυτές μορφές γλώσσες. Αυτό έγινε στην περίπτωση λ.χ. της λατινικής, που γέννησε τις νεότερες λατινογενείς ή ρωμανικές, όπως λέμε, γλώσσες, την ιταλική, τη γαλλική, τη ρουμανική κ.ά., καθώς και στην περίπτωση της γερμανικής ή τευτονικής που είναι μητέρα των σημερινών αδελφών γλωσσών γερμανικής, αγγλικής και σκανδιναβικών γλωσσών (Ανδριώτης _

Διαμόρφωση νεοελληνικών διαλέκτων (2)

- Στην περίπτωση της αρχαίας ελληνικής τα πράγματα εξελίχτηκαν κάπως διαφορετικά. Επειδή τα πολύ απομακρυσμένα τμήματα του αποικιακού ελληνισμού της Β. Βαλκανικής, της Ασίας, της Αφρικής και της Ιταλίας, άλλα νωρίτερα και άλλα αργότερα, απορροφήθηκαν γλωσσικά από τους ιθαγενείς ή από επιδρομείς και με τον καιρό έχασαν την εθνική τους συνείδηση.
- Από την άλλη πλευρά, τα πλησιέστερα προς τον κεντρικό εθνικό κορμό τμήματα, που παρέμειναν ελληνόφωνα, δεν έπαψαν ποτέ να δέχονται τη συνεκτική επίδραση της γραπτής παράδοσης που συνεχίζονταν κατά το Μεσαίωνα με την Παιδεία και την Εκκλησία.

Διαμόρφωση νεοελληνικών διαλέκτων (3)

- η Κοινή γλώσσα των ελληνιστικών και των βυζαντινών χρόνων δεν μπόρεσε να διαφοροποιηθεί τοπικά σε τέτοιο προχωρημένο στάδιο, ώστε να σχηματισθούν από αυτή νεότερες 'ελληνογενείς' γλώσσες. Οι τοπικές γλωσσικές εξελίξεις στάθηκαν πολύ πιο συντηρητικές, με αποτέλεσμα να διαμορφωθούν όχι γλώσσες νεοελληνικές, παρά **διάλεκτοι** και **ιδιώματα** μιας ενιαίας γλώσσας.

Θεωρούμε ως διαλέκτους με την
αυστηρή έννοια του όρου τις

- *(α) ποντιακή*
- *(β) καππαδοκική*
- *(γ) τσακωνική*
- *(δ) κατωιταλική*

Ιδιώματα

- Όλες οι άλλες μορφές της γλώσσας μας που μιλιούνται από τα πιο βόρεια σύνορά μας ως την Κύπρο θεωρούνται τοπικές παραλλαγές της ΚΝΕ και τις ονομάζουμε **ιδιώματα**, επειδή οι διαφορές μεταξύ τους δεν είναι τόσο μεγάλες ώστε να δυσκολεύουν τη συνεννόηση.

Καταχρηστικές διάλεκτοι

- Παρόλα αυτά, διαλέκτους, αλλά καταχρηστικά και για την ανάγκη διαφοροποίησής τους από άλλα ιδιώματα, που φέρουν πιο σαφή χαρακτηριστικά της κατηγορίας τους, θα ονομάσουμε
 - **(ε) την κυπριακή** και
 - **(στ) την κρητική**

2. Διαίρεση των νεοελληνικών ιδιωμάτων

- Ο Γ.Ν. Χατζηδάκις χωρίζει τα νεοελληνικά ιδιώματα σε δύο μεγάλες κατηγορίες: Τα **βόρεια** και τα **νότια**.
- Η διαχωριστική τους γραμμή, που τυχαία ταυτίζεται με τον 38ο παράλληλο, περνά από τον Κορινθιακό, από τα σύνορα Αττικής-Βοιωτίας, κόβει στη μέση την Εύβοια, διασχίζει το Αιγαίο και καταλήγει στη Μ. Ασία, στα βόρεια της Σμύρνης.

- Σύμφωνα με τη σύγχρονη Κοινωνιογλωσσολογία πρόκειται για το πιο γνωστό ισόγλωσσο της ελληνικής επικράτειας. Η διαίρεση αυτή έγινε βάσει δύο πολύ σημαντικών στοιχείων, η παρουσία ή μη-παρουσία των οποίων καθορίζει και το ιδίωμα:

Διαίρεση των νεοελληνικών ιδιωμάτων (συνέχεια)

- (α) του **αλώβητου (αμετάβλητου) φωνηεντισμού**, που επικρατεί στα νότια ιδιώματα καθώς και στην ΚΝΕ, δηλαδή την προφορά όλων των φωνηέντων τονιζόμενων ή μη, και
- (β) του **μειωμένου φωνηεντισμού** που χαρακτηρίζει τα βόρεια ιδιώματα.

Ο μειωμένος φωνηεντισμός

- συναντάται σ' όλες σχεδόν τις περιοχές βόρεια της γραμμής όπου μιλιούνται ιδιώματα που παρουσιάζουν και τα δύο ή μόνο το ένα εκ των δύο φωνητικών χαρακτηριστικών γνωρισμάτων του:

Ο μειωμένος φωνηεντισμός

(i) **στένωση** –κλειστότερη προφορά- των φωνηέντων **[e]** και **[o]** σε άτονη θέση, δηλαδή η τροπή τους σε **[i]** και **[u]** αντίστοιχα:

- <Ηλεν' = Ελένη> ,
- <ου λόγους = ο λόγος> ,
- <έρχιτι = έρχεται>

Ο μειωμένος φωνηεντισμός

- (ii) *σίγηση (κώφωση)* του τελικού *[i]* καθώς και των *[i]* και *[u]* μέσα στη λέξη, όταν δεν τονίζονται:
- <αψ'λός = αψηλός>, <π'λι = πουλί>, <σ'χάθηκα = σιχάθηκα>,
- <μ'λω = μιλώ>, <β'νο = βουνό>, <κ'ράζιτι = κουράζεται>,
- <χ'λιαρ' = χουλιάρι = κουτάλι>

- Η παρουσία του μειωμένου φωνηεντισμού χωρίζει τα ιδιώματα σε

ΒΟΡΕΙΑ

ΚΑΙ ΣΕ

ΝΟΤΙΑ

ΌΜΩΣ

Ημιβόρεια ιδιώματα

- Πρόκειται για δύο υποκατηγορίες των βορείων ιδιωμάτων, οι οποίες καθορίζονται από το γεγονός ότι παρουσιάζουν μόνο το ένα από τα δύο χαρακτηριστικά των βορείων.
- Διακρίνονται σε:
- **(α) ημιβόρεια τύπου A** και
- **(β) ημιβόρεια τύπου B.**

Στα ημιβόρεια τύπου A

- παρουσιάζεται μόνο το χαρακτηριστικό (i) παραπάνω, δηλαδή μόνο στένωση – κλειστότερη προφορά- των φωνηέντων **[e]** και **[o]** σε άτονη θέση, δηλαδή η τροπή τους σε **[i]** και **[u]** αντίστοιχα.
- Τέτοιου είδους ημιβόρεια ιδιώματα θεωρούνται το ιδίωμα της Νάουσας, του Μελένικου, του Λιβισίου και της Μάκρης στα ΝΔ παράλια της Μ. Ασίας, κ.ά.

Τα ημιβόρεια τύπου *B*

- παρουσιάζουν μόνο το χαρακτηριστικό (ii), δηλ. σίγηση του τελικού *[i]* καθώς και των *[i]* και *[u]* μέσα στη λέξη, όταν δεν τονίζονται.
- Τέτοιου τύπου ιδιώματα εντοπίζονται στην Καστοριά, στην Ανατολική Ρωμυλία, στη Σκύρο, Μύκονο, Λευκάδα, Λεύκες της Πάρου, στο χωριό Βούρμπιανη του Ν. Ιωαννίνων, μερικά χωριά έξω από την Πρέβεζα, Δεσφίνα Παρνασσίδος, το ανατολικό τμήμα της Α. Θράκης, καθώς και στην Αρτάκη Προποντίδας. Είναι διασκορπισμένα τόσο στο βόρειο όσο και στο νότιο χώρο (Λιβίσι) χωρίς καμία ιστορική συνάφεια.

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΦΩΝΗΕΝΤΙΣΜΟΥ

Νότια	Βόρεια	Ημιβόρεια Τύπου Α	Ημιβόρεια Τύπου Β
	<i>πιδί</i>	<i>π'δι</i>	<i>παιδί</i>
<i>κάμπος</i>	<i>κάμπους</i>	<i>κάμπους</i>	<i>κάμπος</i>
<i>ποδάρι</i>	<i>πουδάρ'</i>	<i>πουδάρι</i>	<i>ποδάρ'</i>
<i>πηγάδι</i>	<i>πηγάδ' ή b'γάδ'</i>	<i>πηγάδ'</i>	<i>πηγάδι</i>
<i>χωράφι</i>	<i>χουράφ'</i>	<i>χουράφι</i>	<i>χωράφ'</i>
<i>θερίζει</i>	<i>θιρίζ'</i>	<i>θιρίζει</i>	<i>θερίζ'</i>
<i>θεριστής</i>	<i>θιριστής ή θιρ'στής</i>	<i>θιριστής</i>	<i>θερ'στής</i>
<i>κουδούνι</i>	<i>κουδούν' ή gδούν'</i>	<i>κουδούνι</i>	<i>κ'δουν'</i>

Διαίρεση σε Ελλάδα του «τι;» και σε Ελλάδα του «είντα;»,

- όπου το «ειντα;» προφέρεται ως [*inda, ida, enda, da, do, to*].
- Η πρώτη, το «τι;» περιλαμβάνει τον ηπειρωτικό χώρο, τα Επτάνησα, τις Βόρειες Σποράδες, τη Σάμο, τη Θάσο, τη Λήμνο και τη Ρόδο, Θράκη και Β. και ΒΔ Μικρά Ασία.
- Η Ελλάδα του «είντα;» περιλαμβάνει τον αιγαιακό χώρο, Κύθηρα, Κρήτη, Δωδεκάνησα, πλην της Ρόδου, Κύπρο, Σκύρο, Λέσβο, Χίο, Ικαρία, Πόντο-«ντο;» και Σαμοθράκη – «το;».

ΜΑΘΗΜΑ 6^ο

A1. Η ποντιακή διάλεκτος

- **ΠΟΥ, ΠΟΤΕ**
- Πριν την καταστροφή, σε 800 περίπου χωριά στη μικρασιατική ακτή της Μαύρης Θάλασσας.
- μανταμτζήδες (μεταλλωρύχοι) ποντιακής καταγωγής σε περιοχές μεταλλειοφόρες από τον Πόντο ως την Καππαδοκία και το Ικόνιο. σε παραμεθόριες με την Τουρκία περιοχές του Καυκάσου, όπως το Καρς και το Βατούμ.
- Δυτικότερα η παραθαλάσσια Ινέπολις και το ανατολικότερο η Αθήνα της Κολχίδας.

- η ελληνόφωνη ποντιόφωνη ζώνη ήταν ασυνεχής γιατί παρεμβαλλόταν τουρκόφωνες ζώνες
- Μια ιδιαίτερη περίπτωση αποτελεί το ιδίωμα της Μαριούπολης (Ν. Ρωσία), η λεγόμενη **κριμαιορωμέικη** ή **κριμαιοταταρική** γιατί οι φορείς της έμειναν μέχρι το 1778 στην Κριμαία- ποντιακό ιδίωμα με στοιχεία βόρεια και ημιβόρεια.
- Σήμερα τη μιλούν ελληνόφωνοι Τούρκοι πολίτες και μουσουλμάνοι το θρήσκευμα του Πόντου, μάλιστα ατόφια σε συγκινητικό βαθμό, στις περιοχές Όφη και Τόνγια
- και οι 200.000 περίπου Έλληνες εγκατεστημένοι από τον 16^ο-19^ο αι, στην Ν και ΝΑ Ρωσία, οι οποίοι σήμερα έχουν έρθει στην Ελλάδα ως παλιννοστούντες

ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΕΙΣ

1. Τριανταφυλλίδης → κριτήρια γεωγραφικά

- **(1) Τα οινουντιακά**, που μιλιούνταν στην Οινόη, Άνω Αμισό, Ινέπολι και Σινώπη. Τα οινουντιανά και κυρίως αυτά της Ινέπολης, έχουν αρκετή επίδραση από την ΚΝΕ μέσω Κων/πολης
- **(2) Τα τραπεζουντιακά**, που μιλιούνταν στην Τραπεζούντα, Κερασούντα, Ριζούντα, Σούρμενα, Όφη, Λιβερά, Τρίπολη και Ματσούκαγια την κουρδική αλλά και για την ποντιακή γλώσσα
- **(3) Τα χαλδιώτικα**, που μιλιούνταν στην επαρχία της Χαλδίας, Αργυρούπολη, Σάντα, Κρώμνη, Κοτύωρα, Νικόπολη, στα ελληνόφωνα χωριά της Κολωνίας, γύρω από τον ποταμό Λύκο, τα χωριά των Ποντίων μεταλλωρύχων-επηρεασμένα από την τουρκική και έχουν μεγάλες ομοιότητες με το ιδίωμα των Φαράσων της καππαδοκικής,

ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΕΙΣ

2. Παπαδόπουλος → φωνητικά /φωνολογικά κριτήρια

- **(α) μεσημβρινή ομάδα** -διατηρεί τον αλώβητο φωνηεντισμό και περιλαμβάνει τα ιδιώματα της Αμισού, Ινέπολης, Κερασούντας, Νικόπολης, Οινόης, Σινώπης και Τρίπολης.
- **(β) η ομάδα των ημιβορείων**- αποσιωπά τα άτονα **[i]** και **[u]** και περιλαμβάνει τα ιδιώματα των Κοτυώρων, Όφη, Σάντας, Σουρμένων, Τραπεζούντας, Σεμενίου και Χαλδίας. Τα κριτήρια όμως αυτά αφορούν φαινόμενα που παρουσιάζουν κανονικότητα, όπως συμβαίνει με τα ιδιώματα της ΚΝΕ, ενώ στις διαλέκτους κάτι τέτοιο δεν φαίνεται να ισχύει

ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΕΙΣ

3. Σ. Χατζησαββίδης (1985) → κριτήριο μορφή

- 1. Τη **μορφή I**, που περιλαμβάνει ιδιώματα από Τραπεζούντα, Ματσούκα, Γαλίενα, Όφη, Σουρμένων και από μερικές παραθαλάσσιες, περιοχές με περιορισμένα δάνεια από την τουρκική και με εμφάνιση των διφθόγγων **[ia]** και **[io]** εκεί που οι άλλες μορφές εμφανίζουν **[æ]** και **[œ]**, καθώς και η σπανιότατη χρήση των κλειστών, άηχων δασέων φθόγγων **[p^h]**, **[t^h]**, **[k^h]**.

ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΕΙΣ

3. Σ. Χατζησαββίδης (1985) → κριτήριο μορφή

- 2. Τη **μορφή II**, που περιλαμβάνει τα ιδιώματα από Σαμψούντα, Σάντα, Κρώμνη, Αργυρούπολη, Νικόπολη και άλλων περιοχών της ενδοχώρας, όπου παρατηρείται μεγάλος δανεισμός από την τουρκική, επίσης εμφάνιση των διφθόγγων **[ia]** και **[io]** εκεί που οι άλλες μορφές εμφανίζουν **[æ]** και **[œ]**, αλλά και εμφάνιση των κλειστών, άηχων δασέων φθόγγων.

ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΕΙΣ

3. Σ. Χατζησαββίδης (1985) → κριτήριο μορφή

- 3. Τη **μορφή III**, που περιλαμβάνει ιδιώματα του ρωσικού Καυκάσου (Καρς, Βατούμ, κτλ), με δανεισμό από την τουρκική και λιγότερο από τη ρωσική και με την παρουσία τόσο των δασέων, άηχων κλειστών φθόγγων όσο και των **[æ]** και **[œ]** αντί των διφθόγγων **[ia]** και **[io]**.

Γενικά χαρακτηριστικά της ποντιακής διαλέκτου

- **(Α) Αρχαϊσμοί**
- **1. Φωνητική-φωνολογία**
- (i) Διατήρηση της αρχαίας ιωνικής προφοράς του <η> ως <ε>: <κεπίν=κηπίον>, <κλέφτες=κλέφτης>, <νύφε=νύφη>, <έκουσα=ήκουσα>, <έγκα=έφερα -ήνεγκον>, <συνέλκος=συνομήλικος-συνήλικος>, <τίμεσον>, <έτον=ήταν>. Όμως έχει και πολλές εξαιρέσεις, όπως <νιφτήρα=νιπτήρας>, <ποτήρ'= ποτήρι>, <βροντή, χολή, ασκητής> κτλ.

Ποντιακή

(Α) Αρχαϊσμοί

1. Φωνητική-φωνολογία

- (ii) Διατήρηση του <ω> εκεί που η ΚΝΕ το μετέτρεψε σε <ου>: <ζωμίν, καρβώνι, ρωθώνι, τραβώδιν, ωβό>.
- (iii) Διατήρηση του τελικού <-ν> και μάλιστα επέκτασή του εκεί όπου δεν ήταν παραδομένο από την ΑΕ ή τη βυζαντινή: <έσυρεν το σπαθίτσιν του>, <έρθεν πάλιν και κόνεψεν σην πόρταν>, <παιδίον, χωρίον, ζωμίν, στόμαν, χώμαν >(πρβ. Βλ. και κυπριακή).

Ποντιακή

(Α) Αρχαϊσμοί

1. Φωνητική-φωνολογία

- (iv) Διατήρηση ασυνίζητων με τονισμένο το πρώτο στοιχείο:
<καρδία, κοιλία, παπαδία, παιδία, χωρία, παντρεία, βασιλέας, Ρωμαίοι -Ρωμιοί>
- (v) Διατήρηση του ιωνικού συμφωνικού συμπλέγματος <σπ> αντί <σφ>: *<σποντύλι, σπίγγω, σπιντόνα>*.
- (vi) Διατήρηση του ιωνικού <κ> αντί <χ> στο αρνητικό μόριο *<’κι> ουχί> ουκί>όχι*.

Ποντιακή

(Α) Αρχαϊσμοί 1. Φωνητική-φωνολογία

- (vii) Σε μια τονική ενότητα ο τόνος συχνά πέφτει στην τέταρτη, ακόμη και στην πέμπτη από τη λήγουσα συλλαβή. Αυτό συμβαίνει:
 - - σε κλητικές ονομάτων, ουσιαστικών και κυρίων, στην Κλητική: **<άδελφε, Μάρια, Νικόλα, Σούλτανα, Χάραλαμπε>**.
 - - σε ρηματικούς τύπους όπου αναπτύσσεται κι ένας δευτερεύων τόνος στη β' ή γ' συλλαβή: **<εκοιμούμουνέστενε=κοιμόμαστε>**.
 - - σε συνεκφορά με τα εγκλιτικά : **είπεν άτον = του είπε**

Ποντιακή

(Α) Αρχαϊσμοί : 2.Μορφολογία-σύνταξη

- (i) Θηλυκά επίθετα σε <-ος> : <η άλαλος, η άνοστος, η έμορφος >
- (ii) Ο Αόριστος της Προστακτικής σε <-ον> :
<ανάμνον, μείνον, κόψον, ποίσον, ράψον>
- Παθητικός Αόριστος σε <-θα> (αρχ.-θην) <-θες, -θε, -θαμεν, -θατε, -θαν>: <εγαπέθα, κοιμέθα, εστάθα, κοιμέθες, κοιμέθαν>.
- Προστακτική Παθ. Αορ. σε <-θετε> (αρχ. -θητε):
<αγαπέθετε, κοιμέθετε (αγαπήθητε, κοιμήθητε)>

Ποντιακή

(Α) Αρχαϊσμοί : 2.Μορφολογία-σύνταξη

- Ενεστώτας μεσοπαθητικών ρημάτων σε < **-ώνω** > με κατάληξη < **-ούμαι** >: < **ανακατούμαι, σκοτούμαι, στεφανούμαι** >.
- Πολλά παθητικά ρήματα σε < **-ισκουμαι** >:
- < **μετανίσκουμαι = προσεύχομαι** >
- Το γ' πληθυντικό πρόσωπο του ενεστώτα λήγει σε < **-ουνταν** >: < **θάφκουνταν=θάβονται** >
- Απαρέμφατα σε < **-ήναι, -είναι** >:
- < **αποθανείναι, μαθειναι, κοιμεθην' αγαπεθην'** > ,
- αλλά και με άτονη παραλήγουσα που χάνει το [-i-].:
- < **κόψ'ναι, ράψ'ναι, χαρίσ'ναι** >.

Ποντιακή

(Α) Αρχαϊσμοί : 2.Μορφολογία-σύνταξη

- (v) <Ας> αντί <να> καθώς και η ασύνδετη σύνταξη :
 - <δος με ας φάγω> , <ας πάγω ελέπω> ,
 - <ας έρχομαι τερών> , <επήεν εστάθεν>.
- (vi) τα ιδιώματα Τριπόλεως, Ινεπόλεως και Αμισσού διακρίνουν το στιγμιαίο από τον διαρκή μέλλοντα, όπως όλα τα νεοελληνικά ιδιώματα. Αντίθετα όλες οι άλλες παραλλαγές ή ιδιώματα, της ποντιακής όταν λένε <θα λέγω> εννοούν είτε <θα πω> είτε <θα λέω> , <θα τρώγω> = <θα τρώω /θα φάω> , <θα πηγαίνω> = <θα πάω/θα πηγαίνω> κτλ.

Ποντιακή

(Α) Αρχαϊσμοί : 2.Μορφολογία-σύνταξη

- (vii) η ποντιακή χρησιμοποιεί το <’κι> από το <ουκί> ουχί> : αντί του <δεν>.
- *Εκάεν και το Τσιάμπασιν ...εκεί άλλο δεν ’κι επέμνεν μαναχόν σαχτάρ*
- Όσον αφορά τη σύνταξη, ας αναφέρουμε τη θέση της αντωνυμίας, που είναι μετά το ρήμα, όπως και στην κρητική: <έγκα σε = σου ’φερα (αρχ. ήνεγκόν σοι)>, <την ψυχή μ’ ’α δίγω σε= την ψυχή μου να σου δώσω>.

Ποντιακή

(Α) Αρχαϊσμοί : 3. Λεξιλόγιο

- *βοτρύδιν* = σταφύλι, *βρώμα* = τροφή,
- *γναθίν* = μάγουλο, *δαπάνα* = εφόδια, *λιμός* = πείνα,
- *ιχώριν* (αρχ. *ιχώρ*) = μυελός των οστών (μεδούλι),
μοθόπωρον = φθινόπωρο, *υλέε* = δάσος,
- *ωβόν* = αβγό, *ωτίν* = αυτί, *άοικος* = έρημος,
ακροθίγγαστος = εύθικτος, *ασινός* = άβλαβος,
πελώριν = μεγάλος, *χαλεπός* = δύσκολος,
ψαλαφώ = ζητώ, *μετ'ρον-σετ'ρον -εκκεινέτερον*,
άρτι = τώρα, *άναυα* = ανευ, *τιδέν* = τίποτα,
κείμαι, *κελεύω*, *κωλύω*, *λείχω*, *ομνώ*, *υλάζει*,
έσω

Ποντιακή

(B) Νεωτερισμοί

1. Φωνητική-φωνολογία

- (i) Τροπή του ουρανικού [ç] σε φατνοουρανικό [ʃ] πριν από τα μπροστινά φωνήεντα [e] και [i]:
 - <ευχή> [efʃi], <χαιρετώ> [ʃere'to],
<παχύς> [pa'ʃis]
- (ii) Αφομοίωση του <τ> από το προηγούμενο <σ>:
 - <σο σπίτιν>[□o], <ση μάνναν>[□i]
- (iii) Τα άτονα <-ια, -ιο, -εο, -εα> συναιρούνται σε [æ] (ανοικτό ε) και σε [□] (κλειστό ε):
 - <ελέπæτον = ελέπει ατόν = βλέπει αυτόν = τον βλέπει>, <δε'ξ□ν = δεξιόν>, <κοράσ□ν = κοράσιον = κορίτσι>, <'δæβολον= διάβολος>.

Ποντιακή
(B) Νεωτερισμοί
1. Φωνητική-φωνολογία

- Κατά τόπους προφέρουν διαφορετικά: για παράδειγμα στην Ινέπολη αντί για <μάτια>, <σπίτια> λένε <μάκια>, <σπίκια>, αντί <σκύλος>, <σκίζω> λένε <τσύλος>, <τσίζω> αντί <κουβεντιάζω> <κουβεγκιάζω> (πβλ: παιδική ομιλία /*baby talk*!).
- Στον Όφι έχουν τσιτακισμό, <τσαιρός> αντί <καιρός>, <τσι> και <τσο>υ αντί <τους> : <τσι Κούρτους> = <τους Κούρδους>, <τσου Τούρκους> = <τους Τούρκους>.

Ποντιακή

(B) Νεωτερισμοί

1. Φωνητική-φωνολογία

- Κατά τόπους, δεν προφέρουν τα άτονα *[i]* και *[u]*, (τα ημιβόρεια τύπου B)
- Έτσι στις περιοχές Κοτυώρων, Όφι, Τραπεζούντας, Σουρμένων, Ματσούκας και ολόκληρης της Χαλδίας *<κορ', πεγάδ', τραπέζ', χωρέτ' = χωριάτες, άκ'σον, γίν'νταν>*,
- ενώ Ινέπολη, Νικόπολη, Αμισό, Οινόη, Κερασούντα *<κόρη, πεγάδιν, τραπέζιν, χωρέτοι, άκουσον, γίνουνταν>*.

Ποντιακή
(B) Νεωτερισμοί

1. Μορφολογία

- (i) Επέκταση του τελικού <ν> από την αιτιατική στην ονομαστική, όταν το όνομα δεν είναι κατηγορούμενο, στις περιοχές Τραπεζούντα και Χαλδία:
- <ο νέον, ο λύκον, ο πάππον, ο Θεόν, ο ήλον>,
- <ο Τούρκον πάντα Τούρκος έτον>,
- <ο καλόν άνθρωπον> ΑΛΛΑ <ατός καλός ανθρωπος εν>.

Ποντιακή
(B) Νεωτερισμοί

1. Μορφολογία

- Αντίθετα, στις περιοχές Αμισού, Ινεπόλεως, Κοτυώρων, Όφι και Σουρμένων έχουμε **<ο λύκο, ο πάππο, ο Θεό, ο γι-άλλο>**.
- Όσον αφορά τη γενική του ονόματος των ονομάτων σε **<-ον>**, αυτή γίνεται σε **<-ος>** :
- **<ο νέον-τη νέονος>**, **<ο πάππον-τη πάππονος>**, **<ο λύκον-τη λύκονος>**, **<ο Τούρκον-τη Τούρκονος>**.

Ποντιακή
(B) Νεωτερισμοί
1. Μορφολογία

- ΠΡΟΣΟΧΗ: Η γενική του άρθρου που είναι <τη> σε όλα τα γένη, όπως θα δούμε αμέσως παρακάτω, στη συζήτηση περί άρθρου.
- Γενικώς η γενική χρησιμοποιείται ευρέως και με άνεση στην ποντιακή, εν αντιθέσει με την ΚΝΕ, η οποία τείνει να τη χάνει ιδιαίτερα στα βόρεια και στον πληθυντικό.

Ποντιακή
(B) Νεωτερισμοί

1. Μορφολογία

- (ii) Σχηματισμός των θηλυκών σε <-έσσα> : <καλέσσα, ομορφέσσα, μονα□έσσα, και σε ‘-αίνα’ : ανοιχτομάταινα, παλληκάραινα>.
- (iii) Η υποκοριστική κατάληξη <-όπον>: <αρνόπον, καρδόπον, κορτσόπον, παιδόπον>.
- (iv) Χρησιμοποιούνται η επαναληπτική αντωνυμία (και προσωπική) αντωνυμία <ατός, ατέ, ατό και αθέ> στην κτητική χρήση του ουδετέρου: <σκότωσαν ατό>, <το χαρτίν αθέ>.

Ποντιακή
(B) Νεωτερισμοί
1. Μορφολογία

- (v) Η ερωτηματική αντωνυμία είναι **<vτο>** - από το **<είντα>**. Δηλαδή, ενώ η ποντιακή δεν ανήκει στη νησιωτική Ελλάδα, ανήκει στην ελληνική του **<είντα>** και όχι του **<τι>** όπως θα ανέμενε κανείς. Π.χ.:
- **<vτο εν' αούτο= τι είναι αυτό;>** , **<vτο (ε)φτας;= τι κάνεις;>** (πρβ **τι φκιανς;**), **< vτο να ίνουμαι'; = τι να κάνω;>**.

Ποντιακή

(B) Νεωτερισμοί

1. Μορφολογία (vii) Το άρθρο

- (i) πολλές φορές παραλείπεται μπροστά από λέξεις που αρχίζουν από φωνήεν: <Άντρας-ι-μ' έρθεν>, <τ' εμόν αδελφή>,
- (ii) στη γενική του ενικού είναι συχνά και για τα τρία γένη <τη>:
 - <ο νέον-τη νέονος>, <η γαρή-τη γαρή>,
<το κορτσόπον-τη κορτσόπον>
- (iii) ταν είναι εμπρόθετο <στον-στην-στο-στα> προφέρεται
 - <σον, σην, σο, σα> [□on], [□in] [□o] [□a].
- (iv) Τα θηλυκά των ζώων και των άψυχων παίρνουν στον πληθυντικό το άρθρο <τα> αντί <οι>: <Τα κοσσάρας=οι κότες>.

Ποντιακή
(B) Νεωτερισμοί
3. Σύνταξη

- (i) Η σύνταξη των θηλυκών, άψυχων ουσιαστικών με ουδέτερα επίθετα, αντωνυμίες και άρθρα:
 - **<πέτρα πελεκημένον>, <αούτα τα ημέρας>, <μεραχλήτικα τραγωδίας>, <τα κοσσάρας = οι όρνιθες>, <τα πολιτείας>.**
- (ii) Χρησιμοποιείται ασύνδετη σύνταξη:
 - **<ας πάγω ελέπω>, <επήεν εστάθεν>.**

ΙΔΙΩΜΑΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΣΤΗΝ ΠΟΝΤΙΑΚΗ

1. Παροιμίες

- (α) «Αχουλούν ως να ενούνιζεν, ο παλαλόν επέντρεψε κι εποίκε δέκα χάταλα»
- *Όσπου να σκεφτεί ο λογικός, ο τρελλός παντρεύτηκε κι άκανε δέκα παιδιά.*
- **Λεξιλόγιο**
- Αχούλ(ιν)= μυαλό, νοημοσύνη - αχουλούς – ούσα / αχουλής-ήσα= μυαλωμένος –η.
- Νουνίζω = σκέπτομαι - Νουδίζω = κοροϊδεύω
- Χάταλα = νήπια, χαταλάς = εφηβος, χάταλον = παιδί

ΙΔΙΩΜΑΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΣΤΗΝ ΠΟΝΤΙΑΚΗ

1. Παροιμίες

- (β) «Τον ετεψίζ' έφτυζαν-ατον, κι εκείνος έλεεν βροσή έν'»
- Τον αναίσθητο τον έφτυναν κι εκείνος έλεγε ότι βρέχει.
- **Λεξιλόγιο**
- Ετεψίης = αναιδής / ανέντροπος / άσαλγος / ξώπαρτος / ατάσταλος /
- Άφαρος /ρέπελος / έξηχος / γουτουρεμένος,
- Ετεψιζλίκ = αναίδεια / ανεντροπία / ανωφελεσία / αταχτία / χασμωδία / αταχτωσία
- Αταξίες = παρταπα|λούκε

ΜΑΘΗΜΑ 7^ο

Καππαδοκική & τσακωνική

- 1. καππαδοκική : Πού και πότε
- Πριν την καταστροφή, σε 20 χωριά: Ανακού, Αραβανί, Αξός, Αραβισός, Γούρδονος, Μιστί, Σίλατα, Μαλακοπή, Ποτάμια, Τελμησός, Ουλαγάτς, Σινασός, Φλογητά, Φερτάκανα, Τζάλαγα, Σεμεντερέ, Τροχός και άλλα μικρότερα.
- Ιδιαίτερη ομάδα αποτελούσαν τα φαρασιώτικα, ιδίωμα της καππαδοκικής, που μιλιόταν στην περιοχή του Αντιταύρου, σε έξι χωριά με κέντρο τα Φάρασα. Στο χωριό Σίλλι της Λυκαονίας, λίγα χιλιόμετρα ΒΑ από το Ικόνιο, μιλιέται ιδιαίτερο ιδίωμα, με έντονη την επίδραση της τουρκικής, αλλά διαφορετικό από τα φαρασιώτικα και τα καππαδοκικά.

Καππαδοκική

- Η επίδραση, λοιπόν, του ιδιώματος από την τουρκική είναι τόσο μεγάλη, που δεν ξέρεις αν ακούς ελληνικά ή τούρκικα. Βέβαια το «ακούς» χρησιμοποιείται εδώ συμβατικά γιατί πλέον το ιδίωμα δεν χρησιμοποιείται στον προφορικό λόγο, παρά ελάχιστα, και μάλιστα εδώ, στη γειτονική μας Καρβάλη αλλά και στο Πλατύ της Ημαθίας.

Καππαδοκική: τρία ιδιώματα

- (α) Το ιδίωμα του χωριού **Φάρασα**, το οποίο έχει δεχτεί τη μικρότερη επίδραση από την τουρκική.
- (β) Το ιδίωμα του χωριού **Μιστί**, με πολύ μικρή επίδραση από τη νεοελληνική επειδή οι κάτοικοί του δεν ξενιτεύονταν
- (γ) Το ιδίωμα της **Σίλλης**, που έχει επηρεαστεί πολύ από τη νεοελληνική.

Καππαδοκική

(A) Αρχαϊσμοί

1. Φωνητική-φωνολογία

- (i) Διατήρηση της αρχαίας προφοράς του <η> ως <ε>: **εκκλησία, χελικό(θελυκό), μάθεμα, πεγάιδι.**
- (ii) Διατήρηση του <ω> ως [ο] εκεί που η ΚΝΕ το μετέτρεψε σε <ου>: **ζωμί, κωδώνι, ρωθώνι, σκωλέκ'**
- (iii) Διατήρηση ασυνηζίτων σε <-ία, -ίο> : **γωνία, δαδία, καρδία, τσοιλία, μοχλίο**
- (iv) Τροπή του <χ> σε [ς] πριν από μπροστινά φωνήεντα [i, e] : **α/υρο, ψυ/ές**
- Τροπή του άτονου φωνηεντικού συμπλέγματος <-ια> σε <ε> (στα ποντιακά αυτό είναι πιο πολύ [□]) **εγγόνια< 'γγονε, φίδια< φίδε, οφτάλμια<φτάλμε**

Καππαδοκική

(Α) Αρχαϊσμοί

2. Μορφολογία-σύνταξη

- (i) Απλοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος <στ> στο άρθρο της αιτιατικής <στον, στην, στο> = [□on, □in, □o] και στον πληθυντικό (πρβ. Ποντιακή) Επίσης το *εις τινά<στίνα<σίνα [□ina]*.
- (ii) Οι κτητικές αντωνυμίες *εμος, σος, ημέτερος: το μον, το σον το σπιτ', τα μόνα (τα δικά μου)*.
- (iii) Ενεστώτας μεσοπαθητικών ρημάτων σε – *ούμαι: σηκούμαι, σηκούσαι*, και Αόριστος σε – *θα, -θης, -θη:*
- *γεννήθα, γεννήθης (-θες), γεννήθε.*

Καππαδοκική
(Α) Αρχαϊσμοί
3. Λεξιλόγιο

- διατήρηση πλήθους λέξεων αρχαίων λόγω της απομόνωσης του ιδιώματος
- **δελφιδής / δελφιδάρι = ανεψιός, φτάλμι = μάτι**
ιμάτι = φόρεμα, κλιβάνι = φούρνος, λαχτόρι
(αλεκτόριον) = πετεινός, □οιρίδι = γουρούνι,
στ□εύος = σκεύος, φσόντυλος = λαιμός,
ήωμα (ήλωμα) = μεγάλο καρφί,
κούφος = ελαφρός, λυκός (αλυκός) = αλμυρός,
αρούμαι (ιλαρούμαι) = θεραπεύομαι,
- **γάζει (αυγάζει) = φέγγει, δάκνω = δαγκάνω**

Καππαδοκική
(B) Νεωτερισμοί
1. Φωνολογία

- Διφθογγισμός του τονισμένου <ά> σε <άι> : **πεγάιδι**
- Διφθογγισμός του τονισμένου <-ί-> σε <-ιέ- ή- γιε-> :
<λιέγο=λίγο>, <τοιέχος= τοίχος> από τα Φάρασα.
- (iii) Προληπτική αφομοίωση των φωνηέντων γειτονικών συλλαβών: <όνομος=άνομος>, <πρόβοτο=πρόβατο>, <όργο= έργο>
- (iv) Τροπή του άτονου <ιε> σε <ε>: <βόιδε = βόδια>, <’γγόνε = εγγόνια>, <’φτάλμε = μάτια (οφθαλμοί)>, <φίδε = φίδια>, <δεβαίνω = διαβαίνω>

Καππαδοκική

(B) Νεωτερισμοί

1. Φωνολογία

- (v) Τροπή του [□], δηλαδή <χ+ [i] ή [e], σε [ʃ]
<ά/υρο, ευ/ή, στά/υ, /έρι, ψυ/ές>
- (vi) Τσιτακισμός: τροπή του <κ> σε φατνοουρανικό [tʃ] προ του [i] και του [e]:
<τ/ερί, τ/αι, τ/οιμήθη>.
- (vii) το <θ> προφέρεται [s], το <δ> σαν [r], ενώ το <λ> και <ν> πάντα προφέρονται ουρανωμένα, [□] και [□], μετά το [i]: <σύρα = θύρα>, <πέσανι = πέθανε>, <ρεν τραγρά=δεν τραγουδάει>, <ρώρεκα=δώδεκα>, <σέλει[σελι]=θέλει>, <έρσιτι=έρχεται>.

Καππαδοκική
(B) Νεωτερισμοί

1. Φωνολογία

- προφορά του <λ + ο,α,υ> ως [□], [u], [v] ή [γ].
- Ακόμη, πολλές φορές χάνεται εντελώς μεταξύ φωνηέντων-φωνηεντοποίηση των υγρών, πορτογαλική, Br. English κτλ).
- <Χουώρτσανε (χλωρίσανε)=κιτρίνισαν>, <άβγο=άλογο>,
- <κα = καλά>, <αγός = λαγός>, <ήωμα = ήλωμα>,

Καππαδοκική

(B) Νεωτερισμοί

1. Φωνολογία

- <φσόντυος = σφόνδυλος>
- Το σύμπλεγμα <σφ> προφέρεται <φσ/φ/σ>:
- <έφσαξα=έσφαξα>, <φάγνω=σφάζω>, <σάλ'σα=σφάλισα (έκλεισα)>, <φσόντυος=σφόνδυλος>

Καππαδοκική

(B) Νεωτερισμοί

2. Μορφολογία-σύνταξη

- (i) Υπάρχει τάση για συγχώνευση των άρθρων με διαφορετικά γλωσσικά στοιχεία κατά ιδίωμα. Έτσι, στο ιδίωμα του Ουλαγατς, όλα τα ονόματα και των τριών γενών έχουν δύο τύπους άρθρου **do** για τον ενικό και **da** για τον πληθυντικό, **do άντρα-da άντρες, do ψυή-da ψυές**, ενώ (το άρθρο) λείπει τελείως από τα ουσιαστικά όταν έχουν λειτουργία υποκειμένου, π.χ. <εναίκα του πέ□ ανι=η γυναίκα του πέθανε>.

Καππαδοκική
(B) Νεωτερισμοί

2. Μορφολογία-σύνταξη

- (ii) Έχουμε τη χρήση του πληθυντικού των δευτεροκλίτων στα πρωτόκλιτα:
- **<οι αράποι, οι δεσπότει, οι κλέφτοι, οι προφήτοι>**,
- ενώ η γενική πληθυντικού των αρσενικών και των ουδετέρων –και μερικών θηλυκών- λήγει σε **<ίουν>** :
- **<του νοματίουν, του θυρίουν, του ποταμίουν>**

Καππαδοκική

(B) Νεωτερισμοί

2. Μορφολογία-σύνταξη

- (ii) Και στις τρεις γλωσσικές νησίδες της καππαδοκικής διαλέκτου έχουμε ασυνήθιστους ρηματικούς τύπους, ιδίως στον ενεργητικό παρατατικό όπως **<-ίνοσκα / -ινόντζικα>** στη Σίλλη :
- **<σελίνοσκα =ήθελα>**, **<πεγαινινιόντζισκα = πήγαινα>**
- **<-ισκα>** για τα βαρύτονα, **<-ινα /-ανα>** για τα περισπώμενα ρήματα σε διάφορα καππαδοκικά χωριά:
- **<αφήνισκα=άφηνα>**, **<γέλανα=γελούσα>**,
- **<περπάτινα=περπατούσα>**, **<μπόρινκα ή μπόρκα=μπορούσα>**

Καππαδοκική

(B) Νεωτερισμοί

2. Μορφολογία-σύνταξη

- (iii) Τόσο στα χωριά όσο και στα Φάρασα, υπάρχουν παθητικοί σχηματισμοί σε **<-ούμαι>** αντί **<-ώνομαι>**:
 - **<σκούμαι=σηκώνομαι>** (πρβλ. ποντιακή).
 - Ακόμη, παθητικές καταλήξεις σε ενεργητικούς τύπους: **<έχουμεστε=έχουμε>**, **<είδιαμέστε=είδαμε>**
- (iv) Τέλος, τούρκικες καταλήξεις ενισχύουν ελληνικούς ρηματικούς σχηματισμούς:
<έρχουμιστινιζ=ερχόμαστε>, ή ανάποδα, ελληνικές καταλήξεις σε τούρκικα ρήματα:
<οτουρντούζω=κάθομαι (oturmak)>, **<ιστεντίζω=θέλω (istemek)>**

Καππαδοκική
(B) Νεωτερισμοί
3. Λεξιλόγιο

- εκτεταμένη παρουσία τουρκικών λέξεων:
- **<ίρι=μεγάλος- τουρκ. *iri*>**,
- **<πασχά=άλλος –*baska*>**,
- **<χερίφος = σύζυγος –*herif*>**,
- **<χεμέν=αμέσως – *hemen*>**,
- **<σεξέντα=ογδόντα-*seksen*>**

ΙΔΙΩΜΑΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΣΤΗΝ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΚΗ

A. Ιδίωμα της Σίλλης

- ...Πηγαίνουνσιν του βαβάν τζης κοντά. Κει ούλα ανλαντούν ντα. Ως τα ανλαντούσι, έρσιτι εις χιζύρης, ρώννει τσην γκόρη ένα ιλάτζι...
- *...Πάνε κοντά στον μπαμπά της . εκεί του τα αφηγούνταιιο όλα. Εκεί που τα αφηγούνταιι έρχεται ένας άγιος και δίνει στην κόρη ένα φάρμακο...*

ΙΔΙΩΜΑΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΣΤΗΝ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΚΗ

Β. Ιδίωμα του χωριού Ουλαγάτς

- Ντο πατισάχ μπασλάτσε να ντα φάει.
Γκοπάρσε εργιό ντενέα, άχτσε όιμα απ' το τζινγκίλ. Ότλα χιώρσε το όιμα, τσιγίρσε ντο ατσί: «έλα ιγιού» έπε, γκ' εκείνο πήε.
- *Ο βασιλιάς άρχισε να τα τρώει. Έκοψε δυο ρώγες, έτρεξε αίμα από το τσαμπί. Μόλις είδε αίμα, φωναξε το μάγειρα: «έλα δω» είπε, κι εκείνος πήγε.*

2. Καππαδοκικές παροιμίες

- «Του 'α 'γαπήσω, έν ατσείνο καό»
- «ότι θ' αγαπήσω, εκείνο είν' καλό»
- «Η 'ναίκα το δέβο έμβασέν da σο κουμνί»
- «η γυναίκα το διάβολο τον έμπασε στο σταμνί»
- «-Τις τ' έβγαλαν do 'φτάλμι σου; -Ο αδελφό μου.-
Χαλέμου έν ατσονδό φαθκά βγαλμένο»
- «Ποιος σου έβγαλε το μάτι; - Ο αδελφός μου.
_Πω, πω! Γιαυτό είναι τόσο βαθιά βγαλμένο!».

ΜΑΘΗΜΑ 7

Η τσακωνική διάλεκτος (γενικά)

- ΠΟΥ ΚΑΙ ΠΟΤΕ
- ΣΗΜΕΡΑ: 10.000 περίπου ομιλητές, σε 10 χωριά της Κυνουρίας, του νομού Αρκαδίας, στη βορειο-ανατολική πλαγιά του Πάρνωνα, από τον Άγιο Ανδρέα έως το Λεωνίδιο.
- ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΑ κάλυπταν κι ένα πολύ μεγάλο μέρος του ανατολικού τμήματος του Ν. Λακωνίας.

Τσακωνική (γενικά)

- Μετά τα Ορλωφικά (1770) και την εισβολή των αλβανικών σιφών, τρομοκρατημένοι Τσάκωνες κατέφυγαν στη μικρασιατική παραλία της ΄Προποντίδας, δυτικά από την Κυζικική χερσόνησο, και ίδρυσαν δυο χωριά, τα Βάτκα και το Χαβουτσί, στα οποία εξακολουθούσαν να μιλάνε μέχρι το 1922 τη διάλεκτό τους. Από εκεί μεταφέρθηκαν κυρίως στη Μακεδονία, στα Σερβια της Κοζάνης και στο Χιονάτο της Κατοριάς, όπου υπήρξε πολύ καλή διατήρηση του ιδιώματος, μέχρι πρόσφατα. Βέβαια, σήμερα η αφομοίωση είναι πλήρης.

Τσακώνικη (γενικά)

- Συγγένεια τσακόνικων ιδιωμάτων και ΚΝΕ → πιο χαλαρή ακόμη και από αυτή της Κατωιταλικής, κυρίως γιατί κατάγονται όχι από την ΚΝΕ αλλά από την αρχαία Λακωνική (Δωρική) διάλεκτο, τμήμα της δωρικής, και επηρεάστηκαν ελάχιστα από την Κοινή. Αυτό οφείλεται στην γεωγραφική απομόνωση των πληθυσμών, λόγω του ορεινού όγκου του Πάρνωνα, και στον ποιμενικό τρόπο ζωής τους. χωριά.

Τσακώνικη (γενικά)

- Η τσακώνικη θα μπορούσε να είχε πάρει μορφή ξεχωριστής ελληνογενούς γλώσσας, αν είχε καλλιεργηθεί λογοτεχνικά και αν είχε αναγνωριστεί επίσημα ως γραπτή γλωσσική μορφή που να διδάσκεται στα σχολεία (Κοντοσόπουλος).
- Σήμερα η τσακωνική διάλεκτος υποδιαιρείται σε δύο ομάδες, τη βόρεια: χωριά Καστάνιτσα και Σίταινα, που έχει υποστεί τη μεγαλύτερη επίδραση από την Κοινή, και
- τη νότια, που περιλαμβάνει τα υπόλοιπα τσακωνόφωνα χωριά.

Τσακωνική

A) Αρχαϊσμοί

1. Φωνητική-φωνολογία

- (i) Διατήρηση του δωρικού μακρού <α> ως [a] :
- <α αμέρα>, <α αστραπά>, <α βροντά>, <α μάτη(ρ)>, <α φωνά>,
- <το μάλι> = <μάλον=μήλο>, <α κράκα>=<(κλας=κλειδί>,
- <σάμερε> =<σήμερα>.
- (ii) Την αρχαία προφορά του <υ> ως [u]:
- <γουναίκα> =<γυναίκα>, <κούε>=<κύων>, <λιούκο>=<λύκος>, <νιούτο>=<νύχτα>, <σούκο>=<σύκο>, <ψούχα>= <ψυχή> ΑΛΛΑ <ύω>=<ύδωρ>.

Τσακωνική

A) Αρχαϊσμοί

1. Φωνητική-φωνολογία

- (iii) (λακωνική) αποβολή του <θ> σε <σ>:
 - <αλέσου=αλέθω>, <κρισά=κριθή>, <νέσου=νήθω>, <σάτη=θυγάτηρ>, <σηλυκός=θηλυκός>
- (iv) (λακωνική) τροπή του <σ> σε <ρ> (ρωτακισμός):
 - <ταρ αμερί=της ημέρας>, <ορούμενερ ένι=ορώμενος ειμί>, <καούρ=καλώς>,

Τσακωνική

A) Αρχαϊσμοί

1. Φωνητική-φωνολογία

- (v) αποβολή του <σ> ανάμεσα σε φωνήεντα: <αούα=λαλούσα>, <ορούα=ορώσα>, <θα φορέω=θα φορέσω>, <θα θύου=θα σφάξω>
- (vi) Διατήρηση ιχνών του αρχαίου δίγαμμα (F)
- <βάννε -αρχ.Φαρήν>=< αρνί>, <Βοίτουλο=Οίτυλος>

Τσακωνική

A) Αρχαϊσμοί

2. Λεξιλόγιο

- <άριστε>=<γεύμα>, <βότσε>=<σταφύλι>, <έρατσε>=<αλέτρι-άροτρον>, <ορού>=<ορώ>, <να μόλει>= <να έρθει>, <έρι>= <έρις>, <ο πούα> =<το πόδι>, <ενεγκάι > =<έφεραν>, <κάλι > =<ξύλα= κάλα)

Τσακώνικη

B) Νεωτερισμοί

1. Φωνητική –φωνολογία

- (i) Αποσιώπηση του <λ> ανάμεσα σε φωνήεντα-φωνηεντοποίηση του υγρού <λ>: **<αού=λαλώ>**
<παρακαού = παρακαλώ>, **<θάσσα= θάλασσα>**
- (ii) Αποσιώπηση του τελικού <ς> στα πρωτόκλιτα αρσενικά: **<ο κρέφτρα = ο κλέφτης>**,
<ο μήνα = ο μήνας>, **<ο ναύτα= ο ναύτης>**
- (iii) Τροπή του <ω> σε <ου>:
<καούρ=καλώς>, **<παρακαού=παρακαλώ>**,
<κίνου= πίνω>

Τσακώνικη

B) Νεωτερισμοί

1. Φωνητική –φωνολογία

- (iv) <δρ/θρ/τρ> → <τσ>:
<άτσωπο = άνθρωπος>, <μετσού = μετρώ>, <τσίχα = τρίχα>
- (v) <π> και <τ> → <κ> προ του [i]:
<αγάκη = αγάπη>, <κεινού = πεινώ>, <κυφλέ = τυφλός>, <κύργο = πύργος>, <κιουρέ = τυρός>
- (vi) Τροπή του <μ> προ του [i] σε <ν> :
<ακόνη = ακόμη>, <νία = μία>, <νιού[□u]> = <ομιλώ>
- (vii) Τροπή του <ξ> σε <τ> : <τσερέ = ξηρός> ,

Τσακώνικη

B) Νεωτερισμοί

2. Μορφολογία-σύνταξη

- Η περιφραστική έκφραση του ρήματος με τη μετοχή και το βοηθητικό ρήμα:

<γράφουρ ένι (γράφων ειμί)> = <γράφω>,

<ορούρ έμα> = <έβλεπα>,

<ορούρ ένι (ορών ειμί)> = <βλέπω>,

<ορούμενερ ένι> = <ορώμαι>

<έμι έχου> = <έχω> (κατά λέξη <ειμί έχων>)

και στο θηλυκό **<έμι έχα> = <ειμί έχουσα>.**

Στην τσακωνική της Προποντίδας παρατηρούμε:

- Επίδραση της τουρκικής
- αρχαϊσμούς που δεν σώζονται πια στη μητροπολιτική τσακωνική
- το μόριο <θα> του α' ενικού / πληθυντικού προσώπου τρέπεται σε <μα>
- επίταξη του βοηθητικού ρήματος μετά τον τύπο της μετοχής στους περιφραστικούς τύπους: π.χ. **έχω 'μα = έχω, δηλ. έχων ειμί αντί εμ' έχου** της μητροπολιτικής τσακωνικής.
- μετοχή του παρακειμένου σε <-κος, -κα, -κο> από την αρχαία <-κώς, -κυία, -κός> για το σχηματισμό παρακειμένου και υπερσυντέλικου.

ΙΔΙΩΜΑΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΣΤΗΝ ΤΣΑΚΩΝΙΚΗ

1. Μητροπολιτική τσακωνική

Δείγμα βόρειου ιδιώματος:

Δευτέρα,

Τρίτα,

Τίντενα,

Πέφτα,

Παράκι,

Σάμπα,

Τσουρακά

ΙΔΙΩΜΑΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΣΤΗΝ ΤΣΑΚΩΝΙΚΗ

1. Μητροπολιτική τσακωνική

- **1.2 Δείγμα νότιου ιδιώματος**

1. Καούρ εκάνατε = Καλώς ήρθατε (ικάνω= φθάνω, αφικνούμαι)

2. Καού νιομ' ερέκαμε = καλώς σας βρήκαμε

3 Τΐαι του καμπζίνου νύμου = Και των παιδιών σας

4. Για σ' ετίου σ' ενέτΐε = Για σένα τα έφερε

5. Δράγκε τσ' επΐίτε ο βάννε = Τρέχα και πνίγηκε τ' αρνί

6. Αν εκ' έχουντα ύο, θα 'κι ποκίχετε πάσα μέρα =

Αν είχε νερό, θα ποτίζατε κάθε μέρα